

Kaip dirbti su vadovėliu LAIKAS?.....	4
<b>I</b> Tarpukaris .....	6
1. Pasaulinis karas nepasikartos? .....	8
2. „Pasaulį naują pastatysim“ .....	12
3. Pasaulinė ekonomikos krizė .....	18
4. Tarp demokratijos ir diktatūros .....	21
5. Fašistinė Italija .....	25
6. Totalitarinis J. Stalino valdymas SSRS .....	28
7. Trečiasis reichas .....	34
8. Gyvenimas tarpukariu: mokslas, menas, žmogus.....	40
Skyriaus santrauka .....	44
<b>Metodas.</b> Politinių plakatų nagrinėjimas .....	45
<b>Metodas.</b> Kaip tobulinti mąstymą per istorijos pamokas? ...	46
<b>Istorija iš arčiau.</b> Suklastota istorija .....	48
Ar išmokai? .....	50
<b>II</b> Nepriklausoma Lietuva .....	52
1. Nepriklausomybės kovos su Sovietų Rusija ir bermontininkais.....	54
2. Lietuvos ir Lenkijos konfliktas .....	59
3. Steigiamasis seimas.....	64
4. Klaipėdos krašto prijungimas .....	68
5. Nuo Seimų iki Smetonos Lietuvos .....	72
6. Nepriklausomos Lietuvos visuomenė .....	76
7. Nepriklausomos Lietuvos ūkio ir kultūros laimėjimai .....	79
8. Kasdienis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje.....	83
9. Baltijos šalys.....	87
Skyriaus santrauka .....	90
<b>Metodas.</b> Istoriniai atvirukai.....	91
<b>Istorija iš arčiau.</b> Krepšinio bumai .....	92
Ar išmokai? .....	94
<b>III</b> Antrasis pasaulinis karas .....	96
1. Pasaulis ant naujo karo slenksčio .....	98
2. J. Stalinas ir A. Hitleris dalijasi Europą.....	102
3. Neišvengiama agresorių dvikova .....	106
4. Antrojo pasaulinio karo pabaiga .....	110
5. Karo padariniai ir nusikaltimai .....	115
Skyriaus santrauka .....	120
<b>Metodas.</b> Nuotraukų nagrinėjimas .....	121
<b>Istorija iš arčiau.</b> Rytprūsių tragedija .....	122
Ar išmokai? .....	124
<b>IV</b> Lietuva karo audrose .....	126
1. Nepriklausomybės netekimo išvakarės.....	128
2. SSRS okupuoja Lietuvą .....	132
3. Gyvenimas po Stalino saule.....	136
4. 1941 metų Birželio sukilimas .....	139
5. Lietuva nacistinės Vokietijos okupacijos metais.....	142
6. Lietuvos žydų tragedija .....	146
Skyriaus santrauka .....	152
<b>Projektas.</b> Istorijos falsifikavimas vadovėliuose.....	153
<b>Istorija iš arčiau.</b> Šauliai „Nepriklausomai Lietuvai!“ .....	154
Ar išmokai? .....	156
Sąvokų ir asmenvardžių rodyklė .....	158
Laiko juosta .....	159



# Nepriklausoma Lietuva

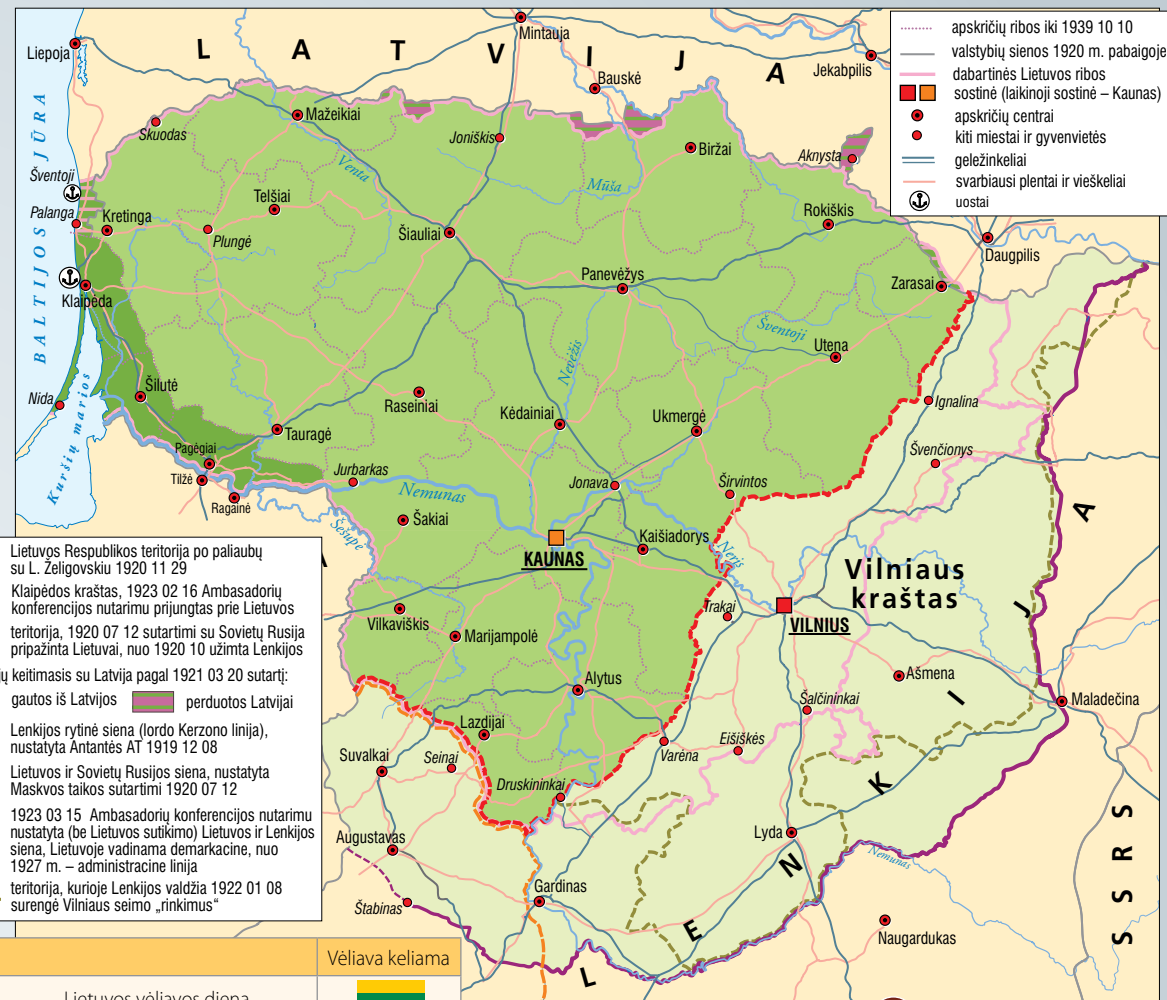
Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui, lietuvių tautos siekį atkurti savo valstybę vainikavo sėkmė. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvės Tarýba paskelbė atkurianti nepriklausomą Lietuvės valstybę su sostine Vilniumi. Valstybės paskelbimas – didžiulis laimėjimas, bet sudėtingoje ir nepalankioje tikrovėje dar reikėjo ją sukurti.



1 1926 m. Petro Rimšos medalis „Vaduokime Vilnių“. Sostinės praradimas buvo ypač skaudi netektis, uždėjusi antspaudą visam nepriklausomos Lietuvos Respublikos gyvenimui.

Per itin trumpą laiką – 22-ėjus nepriklausomybės metus – Lietuvą pasikeitė neatpažįstamai, iš Rusijos impėrijos provincijos tapo lygiaverte su kitomis to meto Europos šalimis valstybe. Carinės Rusijos spaudos metais ant išnykimo slenksčio atsidūrusi tauta sugebėjo atkurti valstybę priešiška nusiteikusių gerokai galingesnių kaimynių apsuptyje. Pasiekta išpūdinga ūkio ir kultūros pažanga. Bene didžiausias tų laikų laimėjimas – susiformavusi moderni lietuvių tauta. Žmonės vienijo lietuvių kalba, valstybingumo ir patriotizmo suvokimas, išvirtinusi nepriklausomybės idėja. Lietuvės Respublika buvo lietuvių tautos valstybė, tačiau joje gerbtos tautinių mažumų teisės, mažumos naudojosi piliečių ir kultūrinės autonomijos teisėmis. Būta ir praradimų. Dėl konflikto su Lėnkija atplėšta istorinė Lietuvės sostinė Vilnius. Po 1926 m. karinio perversmo pasukus iš demokratinės į autoritarinę valstybę, užkirstas kelias formuotis pilietinei visuomenei. Tačiau didžiausia tragedija tapo nepriklausomybės praradimas 1940 m. – SSRS okupacija.

2 Laisvės statula Kaune Karo muziejaus sodelyje. Skulptorius Juozas Zikaras. 1928 m. pastatytas paminklas sovietmečiu nugriautas, atstatytas Lietuvai atgavus nepriklausomybę.



Lietuvos Respublikos teritorija po paliaubų su L. Želigovskiu 1920 11 29  
Klaipėdos kraštas, 1923 02 16 Ambasadorių konferencijos nutarimu prijungtas prie Lietuvos teritorija, 1920 07 12 sutartimi su Sovietų Rusija pripažinta Lietuvai, nuo 1920 10 užimta Lenkijos teritorija  
Teritorijų keitimasis su Latvija pagal 1921 03 20 sutartį: gautos iš Latvijos perduotos Latvijai  
Lenkijos rytinė siena (lordo Kerzono linija), nustatyta Antantės AT 1919 12 08  
Lietuvos ir Sovietų Rusijos siena, nustatyta Maskvos taikos sutartimi 1920 07 12  
1923 03 15 Ambasadorių konferencijos nutarimu nustatyta (be Lietuvos sutikimo) Lietuvos ir Lenkijos siena, Lietuvoje vadinama demarkacine, nuo 1927 m. – administracinė linija  
teritorija, kurioje Lenkijos valdžia 1922 01 08 surengė Vilniaus seimo „rinkimus“

3 Lietuva 1921–1939 metais.

		Vėliava keliama
Sausio 1 d.	Lietuvos vėliavos diena	
Sausio 15 d.	Klaipėdos krašto diena	
Vasario 16 d.	Lietuvos valstybės atkūrimo diena	
Vasario 24-oji	Estijos nepriklausomybės diena	
Gegužės 15 d.	Steigiamojo seimo susirinkimo diena	
Lapkričio 18-oji	Latvijos nepriklausomybės diena	
Lapkričio 23-oji	Lietuvos kariuomenės diena	
Lapkričio 30-oji	Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos akto diena	

4 Iš Lietuvos Respublikos valstybinių švenčių, valstybės vėliavos ir atmintinų dienų įstatymų.



5 Kretingos bankui 1939 m. dailininko Petro Kalpoko sukurtas paveikslas Lietuvos ekonominės gerovės tema.



## 4. Klaipėdos krašto prijungimas



1 Mažlietuvių politikos ir visuomenės veikėjo, būsimo Mažosios Lietuvos tautos tarybos nario Jono Vanagaičio sveikinimas Lietuvos Tarybai. 1918 m. liepa.



2 Mažoji Lietuva ir Klaipėdos kraštas.



3 Tautiniais kostumais pasipuošusios Pilkalnio (dabar Dobrovolskas, Kaliningrado sritis) lietuvinkės. XIX a. pab. nuotrauka.

### 4 Mažosios Lietuvos tautos tarybos (Tilžės) aktas

Atsižvelgdami į tai, kad viskas, kas yra, turi teisę gyvuoti, ir tai, kad mes, lietuviai, čionai, Prūsų Lietuvoj, gyvenantieji, sudarome šito krašto gyventojų daugumą, reikalaujame remdamiesi Vilsono Tautų apsisprendimo teise, priglaidimo Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos. Visi, savo parašu šitą pareiškimą priimančieji, pasižada visas savo jėgas skirti minėtam tikslui pasiekti.

Pagal: Tilžės akto šviesa, Vilnius, Mokslo tyros institutas, 2009.

Esame viena tauta, viena žemė, viena Lietuva  
Ieva Simonaitytė

### Didžioji ir Mažoji Lietuva: bręstantis troškimas susijungti

Tautinio atgimimo veikėjai svajavo į vieną valstybę sujungti visas lietuvių gyvenamas žemes, tarp jų ir Vokietijos imperijos valdomą Māžąją Lietuvą. Šis tankiai lietuvininkų (mažlietuvių) gyvenamas kraštas mūsų valstybei istoriškai yra itin svarbus. Tai raštijos ir grožinės literatūros lietuvių kalba lopšys, knygnešystės ir tautinio atgimimo židinys.

Kitaip nei Didžiosios Lietuvos gyventojai katalikai, lietuvininkai buvo liuteronai. Jie anksčiau išsivadavo iš baudžios ir nepatyrė tokios spaudos, kokią išgyveno Rusijos valdžioje atsidūrę lietuviai. Gyvenimas Vokietijoje arčiau Vakarų Europos buvo daug laisvesnis ir turtingesnis nei atsilikusioje ir despotiškoje caro imperijoje. Lietuvininkai buvo labiau išsimokslinę, raštingesni nei jų tautiečiai už sienos. Kartu spartėjo lietuvininkų vokiečių. Daugelis jų laikė save Vokietijos piliečiais ir nesitapatino su Didžiąja Lietuva.

Šviesuolių, tokių kaip Mažosios Lietuvos patriarchu vadinamas Martynas Jankus, filosofas Vydūnas, pastangomis tarp lietuvininkų plito tautinio atgimimo ir glaudesnio suartėjimo su Didžiąja Lietuva idėjos. Pirmą kartą viešai apie galimybę susivienyti prakalbo Vilniaus lietuviai. 1914 m. „Gintarinėje deklaracijoje“ jie išreiškė viltį, kad caras po pergalės Pirmajame pasauliniame kare sujungs „išsibarsčiusius gintaro karolius“ – lietuvių gyvenamas žemes Rusijos ir Vokietijos imperijose. Panašūs reikalavimai skelbti karo metais Vakaruose ar Rusijoje vykusiuose lietuvių suvažiavimuose. Bijodama būti išvaikyta, Vokietijos okupuotoje Lietuvoje veikianti Lietuvos Taryba atvirai kelti šio klausimo negalėjo.

Nepalanki Vokietijai Pirmojo pasaulinio karo eiga, 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės deklaracija paskatino drąsiau veikti Didžiosios ir Mažosios Lietuvos vienytojus. Lietuvininkų įkurta **Mažosios Lietuvos (Prūsų Lietuvos) tautės taryba** žengė drąsų žingsnį ir **1918 m. lapkričio 30 d.** paskelbė garsųjį **Tilžės aktą**. Jame, remiantis V. Vilsono 14 punktų, pareikštas Mažosios Lietuvos lietuvių noras prisijungti prie savo tautos kamieno – Didžiosios Lietuvos. Aktu rėmėsi Parįžiaus taikės konferencijoje veikianti Lietuvos delegacija, kuri didžiųjų valstybių prašė sujungti lietuvių žemes į vieną valstybę.



5 Prancūzų įgulos kariai atiduoda pagarbą generolui Odrui. Klaipėda. 1922 m.

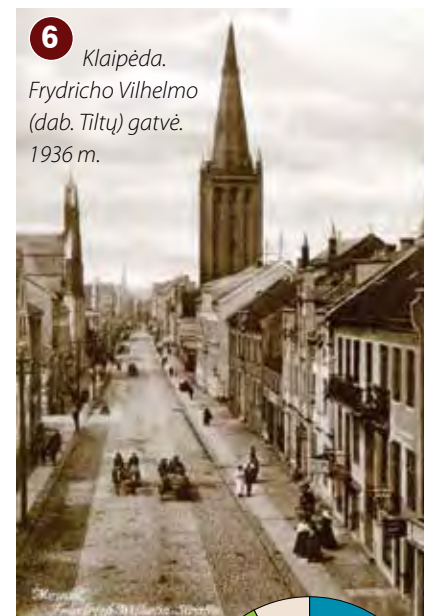
glauti prie savo tautos kamieno – Didžiosios Lietuvos. Aktu rėmėsi Parįžiaus taikės konferencijoje veikianti Lietuvos delegacija, kuri didžiųjų valstybių prašė sujungti lietuvių žemes į vieną valstybę.

### Prancūzmetis Klaipėdoje

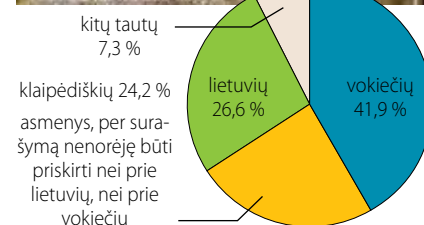
Vokietijai pralaimėjus Pirmąjį pasaulinį karą, Mažosios Lietuvos likimą sprendė nugalėtojos. Versalio taikos sutartyje jos nuo Vokietijos atskyrė tik nedidelę Mažosios Lietuvos dalį – **Klaipėdos kraštą**. Kita liko Vokietijai, tuometei Vėimaro respublikai. 1920 m. Klaipėdos krašto kontrolę laikinai perėmė Prancūzija. Čia ji laivais atplukdė ir įkurdino karinę įgulą bei įsteigė **direktorią** kraštui valdyti. Krašte gyveno 140 tūkst. žmonių, apylygiai lietuvininkų ir vokiečių. Lietuvininkai vyravo kaimuose, vokiečiai – Klaipėdoje (Mėmelyje). Vadinamuoju prancūzmečiu sparčiai blogėjo Klaipėdos krašto gyventojų ekonominė padėtis, jų nepasitenkinimas direktorija augo.

Nepriklausomos Lietuvos kūrėjai manė, kad dalies Mažosios Lietuvos prijungimas bei jūrų uosto įgijimas sustiprins valstybę. Bet spręsdama tolesnį krašto likimą Antantė neketino atsižvelgti į Lietuvos interesus. Į kraštą pretenzijų reikė ir Lenkija. Jos sąjungininkė Prancūzija planavo čia įkurti tariamai laisvą valstybę ir išlaikyti ją savo įtakoje. Vokietija manė, kad bus naudingiau, jei kraštas atitektų Lietuvai. Sulaukus palankios progos, iš mažos valstybės jį bus lengviau atsiimti nei iš galingos Prancūzijos ar Lenkijos. Be Vokietijos, Lietuvą palaikė ir savanaudiškų tikslų siekianti Sovietų Rusija.

Užsitikrinusi būtiną užsienio valstybių palaikymą, 1922 m. Ernesto Galvanausko vadovaujama Lietuvos vyriausybė nutarė rizikuoti. Nuspręsta užimti Klaipėdos kraštą jėga, nelaukiant Antantės valstybių sprendimo dėl jo likimo. Pasimokius iš L. Želigovskio sėkmingo žygio į Vilnių, nutarta suvaizdinti vietos gyventojų sukilimą ir nuversti direktorią. Iš tikrųjų savanoriams ir kariškiams, atvykusiems iš Lietuvos, padedant, turėjo būti įvykdyta speciali karinė operacija. Pasikliauti tik vietos gyventojais Lietuvą negalėjo. Dauguma Klaipėdos krašto gyventojų susijungimui su Lietuva buvo abejingi arba jo nepalaikė.



6 Klaipėda. Frydricho Vilhelmo (dab. Tiltų) gatvė. 1936 m.



7 Klaipėdos krašto gyventojai (1925 m. surašymo duomenys).

### 8 Iš Klaipėdos krašte tarnavusio prancūzų karininko dienoraščio

Mūsų misija Klaipėdos krašte yra aiški: užtikrinti tvarką ir vykdyti policijos funkcijas, kol Tautų Sąjunga nulems šio krašto ateitį. Išties sužinojome, kad nuo šiandienos, vasario 15 d., šis kraštas yra internacionalinis ir administruojamas generolo Odrui. 10.45 val. Klaipėdoje, prie Rotušės parad... Pastaba: kraštovaizdis liūdnas, plynas. Šalta, drėgna, sniega. Rogės – pagrindinė susiekimo priemonė. Gyventojai a priori nelabai priešiški, bet keliantys nerimą. Mes išeiname grupėmis. Kraštas neturtingas, kenčia, gyvenama tik iš gyvulių auginimo ir žvejybos. Vyrai grįžę iš kariuomenės, daug demobilizuoti, tebevilkinčių senas uniformas. Jie stebisi mūsų turtingumu: apranga, ekipuote ir maisto atsargomis – šokoladu, vynu, balta duona. Jau seniai jie tiek nematė.

Klaipėdos krašte 1920–1921 m. tarnavusio prancūzų karininko užrašai, Klaipėdos kraštas 1920–1924 m. archyvuose dokumentuose, Acta Academicae Universitatis Klaipedensis, t. 9, Klaipėda, 2003, p. 110.

## 4. Klaipėdos krašto prijungimas



9

Klaipėdos krašto sukilėliai poste prieš Klaipėdos užėmimą. 1923 m.



10

Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas. Centre jo pirmininkas Mažosios Lietuvos patriarchu vadintas Martynas Jankus (1). 1923 m. nuotrauka.

11

### Iš tuomečio Šaulių sąjungos pirmininko rašytojo V. Krėvės- Mickevičiaus atsiminimų

Klaipėdos krašto gyventojai, dauguma jų, net lietuviškai kalbantieji, laikėsi gana abejingai ir dėl galimybės susijungti su Didžiąja Lietuva jokio džiaugsmo nerodydavo. Todėl laukti, kad Klaipėdos krašto gyventojai patys imtųsi kovos priemonių dėl savo „išlaisvinimo“, nebuvo vilties.

V. Krėvė, *Atsiminimai, Vilnius, Mintis, 1992, p. 95.*



12

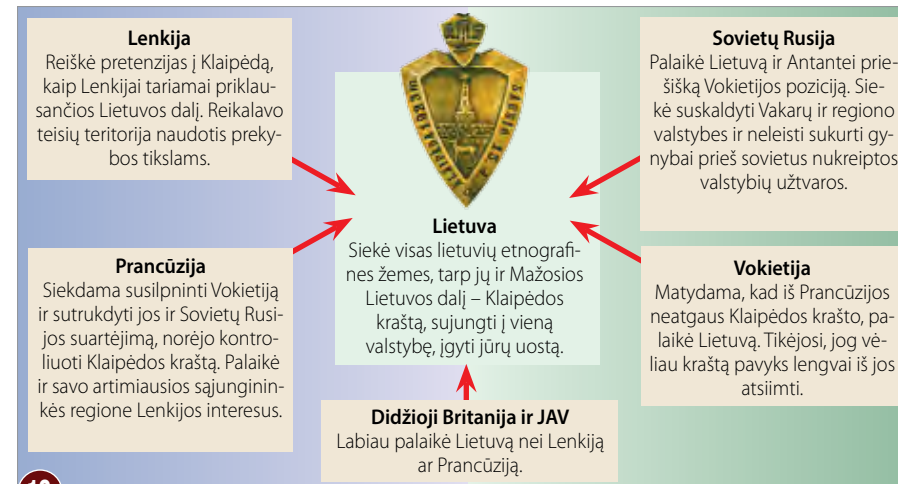
1923 m. sausio 9 d. Vyriausiojo Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto manifestas lietuvių ir vokiečių kalbomis, skelbiantis sukilimo pradžią.

### Klaipėdos sukilimas

Klaipėdos kraštui užimti sudaryta 1753 žmonių, daugiausia karių savanorių ir šaulių organizacijos narių, ypatingosios paskirties rinktinė, vėliau pavadinta Klaipėdos krašto armija. Mažosios Lietuvos vėliavos antsiuvais pasižymėję kariai perrengti klaipėdiškių drabužiais, pavadinti kraštui būdingais vardais ir apginkluoti vokiškais šautuvais. Siekiant išvengti tarptautinio skandalo, vadinamieji savanoriai privalėjo neturėti jokių su Lietuva susijusių daiktų, net degtukų. Kariams nurodyta kiek įmanoma vengti kautynių su prancūzais. Savo veiksmais taip pat nesukelti vietos gyventojų priešiško ir draugiškai sutarti su vietos valdžia. Žygio išvakarėse jo dalyviams aplankęs kariuomenės vadas įspėjo: „Jeigu operacija nepavyks, tai niekas jos dalyvių negins, gal kaip banditus ištremis kur į kasyklas Alžyrė ar kitur“.

Klaipėdos sukilimas prasidėjo 1923 m. sausio 9 d. Šilutėje Vyriausiajam Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetui paskelbus Direktorijos nuvertimo manifestą. Kitą dieną Lietuvos savanoriai peržengė Klaipėdos krašto sieną. Žūti tolimame krašte nenorėjusi už sukilėlius gerokai mažesnė prancūzų įgula beveik nepriešino. Lietuviai sėkmingai užėmė visą Klaipėdos kraštą ir apsupo Klaipėdą. Sausio 15 d. po trumpos kovos prancūzai pasirašė paliaubas. Klaipėdos sukilimas laikomas sėkmingiausia tarpukario Lietuvos kariuomenės įvykdyta specialiąja operacija. Per ją žuvo 12 sukilėlių ir keletas prancūzų karių bei 15 vokiečių žandarų. Nors prancūzai savo įgulai į pagalbą atsiuntė karo laivų, veltis į naują karinį konfliktą Pirmajame pasauliniame kare daug nukentėjusi Prancūzija nenorėjo.

Po pergalės Vyriausiojo Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto sušauktas Visuotinis seimas Šilutėje paskelbė apie krašto jungimąsi prie Lietuvos autonomijos teisėmis. Antantė nenoromis buvo priversta pripažinti Klaipėdos kraštą Lietuvai. Prancūzų kariškiai paliko Klaipėdą. Bet diplomatinė kova dėl krašto teisinio statuso tęsėsi. Po ilgų ginčų 1924 m. didžiosios Vakarų valstybės oficialiai Klaipėdos kraštą pripažino Lietuvai. Istorikų manymu, taip jos siekė savotiškai atlyginti Lietuvai žalą dėl Vilniaus pripažinimo Lenkijai.



13

Klaipėdos krašto priklausomybės problema.

Klaipėdos sukilimas parodė, jog jauna, tik atkurta Lietuvos valstybė subrendo suvokti ir savarankiškai ginti savo interesus. Nors Klaipėdos prijungimas laužė Versalio sistemą, jis laikomas drąsiausiu tarpukario Lietuvos užsienio politikos žingsniu. Nesėkmės atveju Lietuvą rizikavo būti pasmerkta ir net sulaukti Antantės kariuomenės atsako. Panašias akcijas rengė Lenkija užimdama Vilnių, Prancūzija, okupuodama Vokietijai priklausantį Rūrą. Klaipėdos sukilimo tikrosios aplinkybės tarpukario Lietuvoje kruopščiai slėptos. Taip siekta užkirsti kelią galimoms Vokietijos pretenzijoms. Krašto prijungimas po Vilniaus krašto praradimo atsigaujančioje Lietuvoje sukėlė patriotizmo bangą. Lietuvą įgijo Klaipėdos uostą – vartus į Europą. 1923 m. Klaipėdos sukilimo sėkmė ir sukurta padėtis lėmė tai, kad ir šandien Klaipėda priklauso Lietuvai.

14

### Iš 1924 m. gegužės 8 d. Paryžiaus konvencijos

1 straipsnis

Britų imperija, Prancūzija, Italija ir Japonija, kurios drauge su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, kaip svarbiausios Antantės ir prie jų prisidėjusios valstybės, pasirašė Versalio taiką, perduoda Lietuvai šioje Konvencijoje numatytais sąlygomis visas teises ir titulus, kuriuos jos turi paėmusios iš Vokietijos pagal Versalio su-

tarties 99 straipsnį, teritorijoje tarp Baltijos jūros, Rytų Prūsijos sienos ir buvusios sienos tarp Vokietijos ir Rusijos. Ta teritorija šioje Konvencijoje bus vadinama Klaipėdos kraštu.

23 straipsnis

Klaipėdos kraštas sudarys Lietuvos suvereniteto vienetą, kuris naudosis įstatymų leidimo, teismų, administracijos ir finansų autonomija, apribota statuto.

Pagal: I. Chandavoine, *Prancūzmetis Klaipėdoje ir kas po to (1920–1932)*, Vilnius, Žara, 2003, p. 158–159.

?

1. Kuo buvo panašūs ir kuo skyrėsi Didžiosios ir Mažosios Lietuvos lietuviai? Kaip kilo suvienijimo idėja? Ivardyk veiksmus, skatinusius ir trukdžius susivienijimą.
2. Paaškind, kaip po Pirmojo pasaulinio karo atsirado ir kieno valdomas buvo Klaipėdos kraštas (2, 5). Nustatyk, kurie dabartinės Lietuvos rajonai jam priklausė.
3. Kokius išvadus apie Klaipėdos krašto gyventojus gali padaryti iš (7, 8) ir (11) šaltinių? Dėl ko Lietuvos valdžiai prireikė suvaidinti Klaipėdos sukilimą?
4. Nurodyk išorines (užsienio valstybės) ir vidines priežastis, lėmusias Klaipėdos sukilimo sėkmę (tekstas, 13).
5. Susiskirstykite į grupes. Aptarkite ir įvertinkite Lietuvos valstybės veiksmus prisijungiant Klaipėdos kraštą.



**Direktoriija** – 1920–1939 m. Klaipėdos krašto valdžios institucija.

**Klaipėdos krāstas** – Mažosios Lietuvos dalis, Versalio taikos sutartimi atskirta nuo Vokietijos ir valdoma Prancūzijos. 1924 m. pripažintas Lietuvai.

**Klaipėdos sukilimas** – Lietuvos 1923 m. organizuotas sėkmingas tariamas sukilimas prieš Prancūzijos valdžią Klaipėdos kraštė.

**Mažosios Lietuvos tauts tarjba** – 1918–1924 m. veikusi lietuvininkų politinė organizacija, kuri paskelbė Tilžės aktą.

**Tilžės āktas** – 1918 m. lapkričio 30 d. Mažosios Lietuvos tauts tarjbos paskelbtas aktas dėl Mažosios Lietuvos lietuvininkų noro susijungti su Didžiąja Lietuva.

**Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gēlbjimo komitetas** – 1922 m. M. Jankaus vadovaujamas lietuvininkų komitetas, prisidėjęs prie Klaipėdos sukilimo.



15

Klaipėdos krašto išvadavimo medalis. Juo buvo apdovanojami asmenys, padėję prijungti Klaipėdos kraštą prie Lietuvos.

## Skyriaus santrauka

### 1 Pasaulinis karas nepasikartos?

- Nustatyti pokario tvarkos šalys Pirmojo pasaulinio karo nugalėtojos 1919 m. susirinko į Parįžiaus taikės konferenciją.
- Vokietiją buvo priversta pasirašyti labai griežtą Versalio taikos sutartį.
- Konferencijos dalyviai 1919 m. įkūrė Tautų Sąjungą, kuri turėjo užkirsti kelią karams ir garantuoti taiką bei saugumą pasaulyje.

### 2 „Pasaulį naują pastatysim“

- Bolševikams (komunistams) užgrobęs valdžią, Rūsijoje kilo pilietinis karas, kurį laimėjo V. Lenino šalininkai.
- V. Leninas tikėjosi įvykdyti pasaulinę socialistinę revoliuciją, tačiau Raudonosios armijos žygį į Vakarų sustabdė Lėnkija.
- Siekdami išsaugoti valdžią komunistai 1921 m. atsisakė karinio komunizmo politikos ir įvedė NEPĄ.

### 3 Pasaulinė ekonomikos krizė

- 1929 m. žlugus Niujorko vertybinių popierių biržai, JAV kilo didžiaja depresija vadinama pasaulinė ekonomikos krizė.
- Per sunkiausią ir ilgiausią pasaulio istorijoje krizę smarkiai sumažėjo pramonės gamyba, prasidėjo infliacija, labai daug žmonių tapo bedarbiais.
- Krizę JAV laipsniškai padėjo įveikti prezidento F. Ruzvelto Naujojo kurso programa.

### 4 Tarp demokratijos ir diktatūros

- Pokario problemos sukėlė demokratinės valdymo sistemos krizę.
- Daugelyje Europos šalių per kelis dešimtmečius demokratiją pakeitė autoritarinės ir totalitarinės jai priešiškos diktatūros.
- Iš naujų valstybių tik Suomijai ir Čekoslovakijai pavyko išlaikyti demokratinį valdymą. Išliko jis ir gilias demokratijos tradicijas turinčiose ekonomiškai stipriose Vakarų šalyse.

### 5 Fašistinė Italija

- Po 1922 m. žygio į Romą Itālijoje į valdžią atėjo B. Musolinio vadovaujami fašistai.
- Po nedemokratiškų rinkimų 1926 m. šalyje įsigalėjo fašistų diktatūra, kurią rėmė didžioji šalies gyventojų dalis.
- Dučės vykdoma politika tapo pavyzdžiu kitiems demokratijai priešiškiems režimams Europoje.

### 6 Totalitarinis J. Stalino valdymas SSRS

- Po V. Lenino mirties valdžią SSRS klasta ir intrigomis atsikratęs pavojingiausių politinių priešininkų užgrobė ir 1927 m. diktatoriumi tapo J. Stalinas.
- Norėdamas sukurti galingą kariuomenę pasaulinei revoliucijai įvykdyti jis šalyje pradėjo industrializaciją bei masinę kolektyvizaciją.
- Valdant J. Stalinui, SSRS vyko masinės represijos prieš tikrus ar tariamus režimo priešininkus, o šalis tapo totalitarine valstybe.

### 7 Trečiasis reichas

- 1933 m. po demokratiškų rinkimų į valdžią atėjo A. Hitlerio vadovaujami nacistai Vokietijoje įvedė diktatūrą.
- Tautos vadu fiūreriu pasiskelbusio A. Hitlerio valdoma Vokietija tapo totalitarine valstybe – Trečiuoju reichu.
- Greta totalitarinės SSRS iškilęs nacistinis Trečiasis reichas tapo dar viena grėsme taikai Europoje.

### 8 Gyvenimas tarpukariu: mokslas, menas, žmogus

- Su pramonės perversmu prasidėjusi milžiniška mokslo, technikos pažanga nenutrūko ir tarpukariu.
- Dailėje suklestėjo daugybė moderniojo meno kryptų, keitėsi architektūra, itin išpopuliarėjo kinas.
- Didelių permainų įvyko žmonių kasdieniame gyvenime, daugiau teisių ir laisvių įgijo moterys.

## Politinių plakatų nagrinėjimas

Plakatas – dar vienas istorijos šaltinis, galintis suteikti žinių apie praeitį. Praeityje plakatai dažnai naudoti propagandos tikslams. Pasitelkiant juos, formuota visuomenės nuomonė. Tinkamai parinkta iliustracija, ryškios spalvos, trumpas, tačiau informatyvus šūkis ar tekstas turėjo atkreipti dėmesį. Didžiuliais tiražais leidžiami plakatai kabinti gera matomose, žmonių gausiai lankomose vietose.

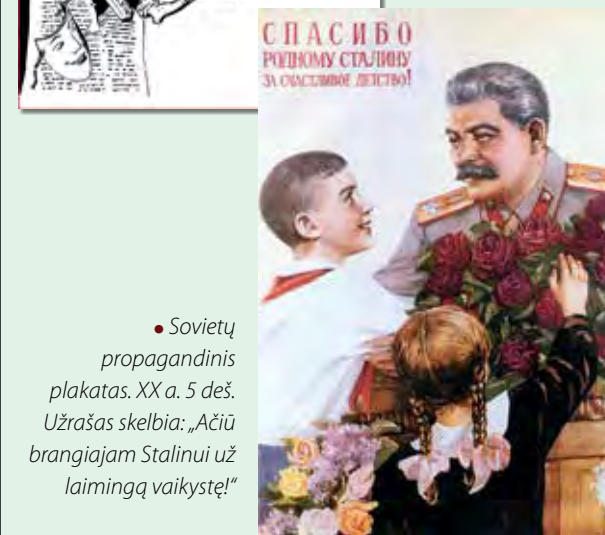
### Darbo veiksmai

#### Pirmas: plakato turinio nagrinėjimas.

- Ką simbolizuoja plakate vaizduojami įvykiai, veikėjai?
- Ką norėta pasakyti plakato tekstu (jeigu yra)?
- Kuria veiksmožodžio nuosaka jis parašytas?
- Ar plakate naudojamos spalvos turi simbolinę reikšmę? Kaip jos susijusios su įvykiais, veikėjais, tekstu?
- Kurias visuomenės grupes turėjo labiausiai paveikti plakato turinys ir kuo?



• Sovietų propagandinis plakatas. 1941 m. Užrašas skelbia: „Be pasigailėjimo sutriuškimsim ir sunaikinsim priešą!“



• Sovietų propagandinis plakatas. XX a. 5 deš. Užrašas skelbia: „Ačiū brangiajam Stalinui už laimingą vaikystę!“

#### Antras: papildomos informacijos rinkimas.

- Kada ir kurioje šalyje sukurtas plakatas?
- Kokius įvykius jis atspindi?
- Jeigu įmanoma, nustatyk plakato autorių.
- Ar plakate pateikta informacija sutampa su papildomu istorijos šaltinių informacija? Jeigu skiriasi – tai kuo?

#### Trečias: išvados ir informacijos apibendrinimas.

- Kokia bendra plakato idėja?
- Kokio poveikio siekė plakato autoriai?
- Kritiškai įvertink plakata. Ar jo turinys atitinka to meto istorinę tikrovę?
- Į kuriuos klausimus liko neatsakyta?



• Antrojo pasaulinio karo laikų nacistų propagandinis plakatas. Užrašas skelbia: „Kurstytojui ir žudikui Stalinui atėjo galas!“



• Nacistų propagandinis plakatas. 1935 m. Užrašai skelbia: „Jaunimas tarnauja fiureriui. Visi dešimtmečiai – į hitlerjugendą.“



- Remkis darbo veiksmais, papildoma informacija ir išnagrinėk pateiktus plakatus.
- Palygink plakatus. Kokių tematikos panašumų ir skirtumų išvelgi?
- Susiskirstykite į grupes. Kiekviena grupė tegul sukuria istorinį plakata pasirinkta tema ir pateikia klasei.

# Suklastota istorija



**1** V. Leninas kalba Maskvoje susirinkusiems kareiviams. Dešinėje ant laiptelių stovi bendražygiai Levas Trockis ir Levas Kamenevas. 1920 m. nuotrauka.



**2** Ta pati nuotrauka, tačiau retušuota ir paskelbta 1927 m. Joje neliko L. Trockio ir L. Kamenevo, kurie buvo laikomi valdžios olimpe įsitvirtinančio J. Stalino priešais.



**3** 1932 m. sovietų propagandos užsakymu pagal retušuotą nuotrauką nutapytas paveikslas.

## A Istorija niekada nemeluoja?

Istorijos pateikimas ne tokios, kokia iš tikrųjų yra, bet kokią norima matyti, vadinamas istorijos klastojimu. Keičiantis valdžiai, dažnai keisdavosi ir istorijos faktų, procesų interpretavimas. Istorija klastota nuo seniausių laikų visame pasaulyje. Dar Senovės Egipte po faraono Echnatono mirties žiniai, nepatenkinti religijos reforma, įsakė nuo šventyklų bei paminklų nutrinti faraono ir dievo Atono vardus. Viduramžių lenkų kronikininkas Janas Długošas, aukštindamas lenkus, rašė, kad Žalgirio mūšyje lietuviai buvo sutriuškinti ir pergale pasiekta vien lenkų dėka. Masiškai istorija klastota Sovietų Sąjungoje. Komunistinio režimo pastangomis akivaizdus melas virsdavo tiesa, o tiesa – melu. Pavyzdžiui, kalbant apie Antrąjį pasaulinį karą, teigta, jog Vokietija netikėtai užpuolė taikią Sovietų Sąjungą, o slėpta tai, kad SSRS masiškai ginklavosi ir rengėsi pulti Europą. Nutylėtas ir tikrasis karo aukų skaičius, sovietų kariuomenės žiaurumai.



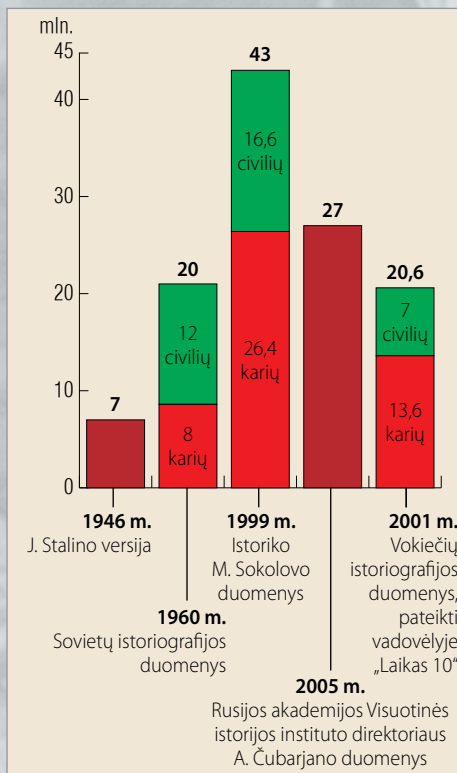
1. Kodėl klastojama istorija **A**?
2. Palygink **1**–**3**. Kokių skirtumų išvelgi? Dėl ko klastotos nuotraukos ir paveikslas?



**4** Filmo, skirto Raudonosios armijos divizijos vadui Vasilijui Čiapajevui, plakatas. 1935 m. Sovietų propaganda išpūtė karininko nuopelnus kovojant su bolshevizmo priešais. Nepelnytą kėlimą padarė atvirktinį efektą – V. Čiapajevs tapo tūkstančių anekdotų herojumi.



**5** Knygų laužas Berlyno centre. 1933 m. gegužė. Nacistai siekė sunaikinti visa, kas prieštaravo jų ideologijai, kad esamoms ir būsimoms kartoms nekiltų abejonių dėl nacizmo idėjų teisingumo.



**6** Antrojo pasaulinio karo metais SSRS vadovybė, bet kuria kaina siekdama pergalių fronte, paaukojo kelias dešimtis milijonų žmonių. Tikrasis aukų skaičius visų sovietmetį slėptas. Tikslūs duomenys nežinomi iki šiol.

**7** 1940 m. Katynėje (dab. Rusija) ir kitose SSRS vietovėse specialiu Politinio biuro nutarimu NKVD nužudė apie 26 tūkst. Lenkijos piliečių. Už šį kraupų nusikaltimą sovietai Niurnbergo teisme kaltę ciniškai suvertė nacistams. Sovietmečiu Katynėje pastatytas paminklas žuvusiesiems. Iškalta kita data – 1941 m. bei užrašas, kad nusikaltimą įvykė nacistai.

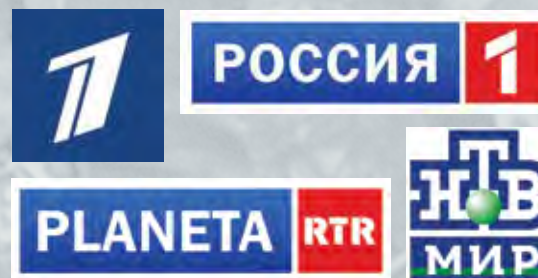


## B Partizaninis karas sovietų ideologijos akimis

Pagrindinė vargingųjų ir vidutinių valstiečių masė, nepaisydama gąsdinimų, stojo į kolūkius. Tai siutino buržuazinius nacionalistus, kurie, nespėję pabėgti su hitlerininkais, lindėjo miškuose arba buožių vienkiauose įrengtose žeminėse. Įpratę siautėti pirmomis karo dienomis ir hitlerinės okupacijos metais jie žudė kolūkių pirmininkus, kolūkiečių aktyvistų šeimas, partinius ir tarybinius darbuotojus.

Tarybų valdžia ėmėsi priemonių valstiečiams nuo fašistinių žudikų apginti. Buožijos pasipriešinimas buvo palaužtas, o fašistinis pagrindis likviduotas.

Ištrauka iš sovietų laikų Lietuvos istorijos vadovėlio



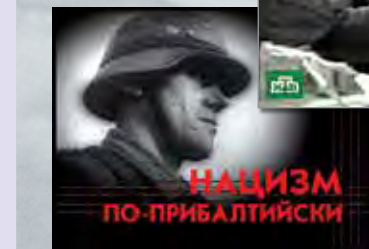
**9** Kai kurie Rusijos televizijos kanalai, matomi Lietuvoje, nevensgia rodyti laidų, filmų, iškreipiančių Lietuvos istoriją, kitus faktus. Žiniasklaidoje neretai akcentuojamas nepalankus nusiteikimas prieš Baltijos šalis. Dėl šių priežasčių Lietuvoje jau kelis kartus buvo laikinai apribotas kai kurių Rusijos kanalų retransliavimas.

## C Ar ir suklastota istorija mėgsta kartotis?

Žlugus SSRS melo imperijai, ėmė keistis ir požiūris į istorijos įvykius bei procesus. Tačiau ir šiandien Rusijoje pasaulio, ypač buvusios SSRS, istorija vertinama nevienodai. Šalia objektyvaus tyrimo vis dar gajos ir senosios istorijos interpretavimo tradicijos. Pavyzdžiui, rašoma, kad 1940 m. vasarą Lietuva nebuvo okupuota SSRS, o savanoriškai įstojo į „broliškų respublikų“ sąjungą. Tvirtinama, jog nevyko jokių trėmimų gyvulinuose vagonuose, lietuviai keleviniais traukiniais važiavo į Sibirą tiesiog padirbėti. Negana to, kuriami propagandiniai filmai, kuriuose Baltijos šalis vaizduojama kaip nacistams lojalios valstybės, kėlusios grėsmę „vienintelei taikiai pasaulio valstybei“ – SSRS. Ir pačioje Rusijoje istorikai, visuomenė balansuoja tarp dviejų. Antrojo pasaulinio karo versijų: pirmosios, sukurtos dar sovietinės propagandos, ir antrosios – realios. Tikroji tiesa slypi už Rusijos archyvų durų ir, deja, kol kas dauguma juose saugomų dokumentų tyrinėtojams neprieinami.



5. Kodėl ir mūsų dienomis pasitaiko Lietuvos istorijos klastočių **C**, **9**. Ko jomis, tavo manymu, siekiama?



**10** Kadrai iš 2005 m. Rusijoje sukurto dokumentinio filmo „Baltskasis nacizmas“. Ši melo kupina propagandinė juosta mėgina įtikinti žiūrovus, kad ir estai, ir latviai, ir lietuviai palaikė nacistus.



## Ar išmokai?

### A Išnagrinėk rašytinį šaltinį:

Iš Lietuvos generalinio konsulo Niujorke P. Žadeikio pranešimo. 1933 m.

Kolumbijos universiteto profesorius Berlė taip apibūdino „New deal“ socialinius pagrindus: „New deal“ yra pripažinimas fakto, kad milijonai žmonių negali amžinai vergauti ekonominiams fenomenams; „New deal“ siekia atitaisyti ekonominės santvarkos netikusius reiškinius ir suteikti kiekvienam ekonominę apsaugą, kūrybai progą ir teisę žmoniškai gyventi; „New deal“ užduotis yra sudaryti milžiniškas kolektyvines organizacijas gamyboje ir jas paversti visuomenės tarnais, o ne viešpačiais; prezidentas Ruzveltas gyvens istorijoje vien už tai, kad turėjo tiek nuovokos ir drąsos, kad ėmėsi kardinalios šių laikų ekonominės problemos.

J. Skirius, Naujaisių laikų istorijos chrestomatija, Kaunas, Šviesa, 1994, p. 76.

1. Apie kokios šalies ekonomines problemas kalbama šaltinyje? Dėl ko jos kilo?
2. Kaip vadinosi programa, skirta kovoti su ekonomikos problemomis? Pateik jos įgyvendinimo pavyzdžių.
3. Įvardyk istorinę asmenybę, susijusią su šia programa. Ar jos pasitelktos priemonės nenuvylė?

### B Išnagrinėk iliustraciją:

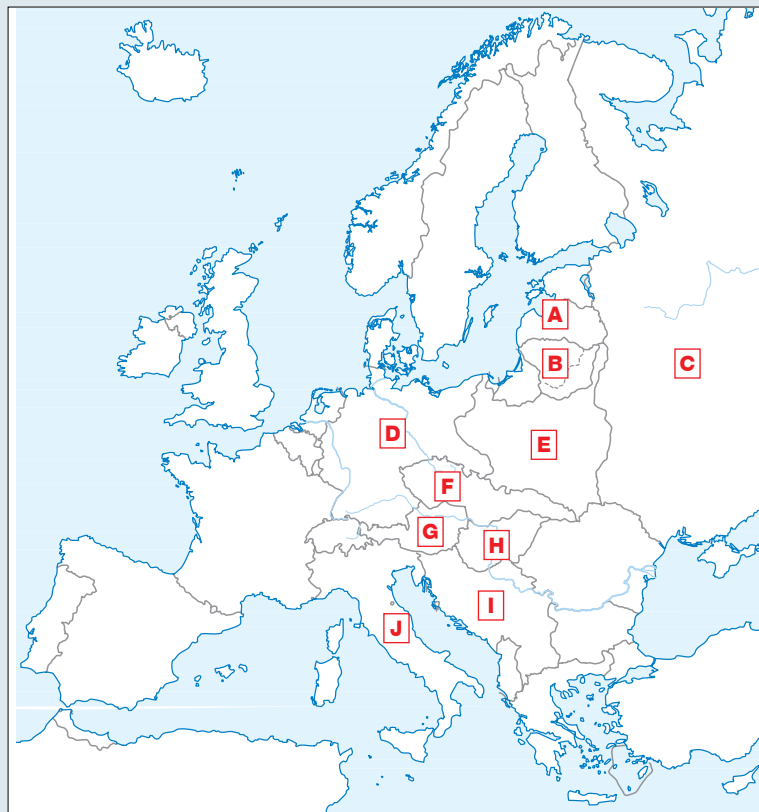


XX a. 4 deš. prancūzų karikatūra.

1. Kurios šalies valdymą atspindi karikatūra?
2. Su kuria tą šalį valdžiusia istorine asmenybe ją galima sieti?
3. Ką simbolizuoja karikatūros objektai A-C?
4. Paaiškink pagrindinę karikatūros mintį.

### C Išnagrinėk žemėlapi:

1. Nustatyk, kurio laikotarpio Europos valstybių sienos vaizduojamos žemėlapyje.
2. Nurodyk žemėlapyje vaizduojamų teritorinių pokyčių priežastis.
3. Nurodyk, kuri raidė žymi:
  - Lenkiją
  - Austriją
  - SSRS
  - Čekoslovakiją
  - Latviją
  - Lietuvą
  - Vokietiją
  - Jugoslaviją
  - Vengriją
  - Italiją.
4. Kurių iš šių valstybių teritorijos priklausė Austrijos ir Vengrijos, Rusijos imperijoms?
5. Įvardyk valstybes, tarpukariu išsaugojusias demokratinę valdymo formą.



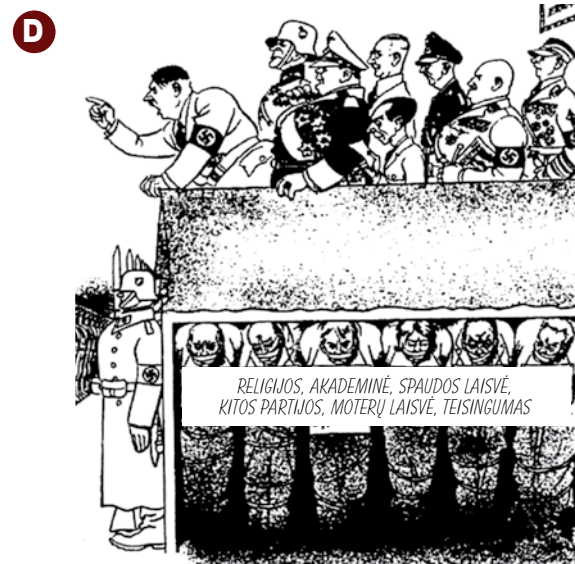
## Kompleksinė užduotis

### A Iš A. Hitlerio kalbos. 1933 m.

Tai ne jūsų kaltė, jog pralaimėjote karą ir paskui turėjote tiek iškentėti. 1918 m. jus išdavė ir vėliau išnaudojo tie, kurie pavydė jums ir neneknia jūsų, nes buvote sąžiningi ir itin kantrūs. Prabusk, Vokietija, ir tapkite vėl stiprus, prisiminkite savo senąją didybę, susigrąžinkite pozicijas pasaulyje!

### C Iš istoriko A. J. P. Teiloro veikalų

Hitleris ir nacistai neužgrobė valdžios; jie atėjo į valdžią dėl intrigų kai kurių ypač lengvabūdiškų senosios valdančiosios klasės narių, kurie įsivaizdavo galį Hitlerį paversti savo belaisviu. 1933 m. pradžioje Hitleris tapo kancleriu. Nepraėjus nė mėnesiui, jis panaikino demokratinės konstitucijos garantijas ir baigė įveikti kitas kliūtis, trukdančias jo diktatūrai. Tai buvo ypatinga diktatūros rūšis: masių diktatūra, valdanti jas pačias. Nors nacionalsocialistai nelaimėjo absoliučios balsų daugumos jokiuose laisvuose rinkimuose, jie laimėjo daugiau balsų, negu kada nors buvo pavykę bet kuriai kitai Vokietijos partijai. Jokia diktatūra nebuvo taip karštai trokštama ir taip tvirtai remiama tokios gausybės žmonių kaip Hitlerio diktatūra Vokietijoje.



XX a. 4 deš. anglų karikatūra. Po ja parašyta: „Per trejus metus aš atkūriau vokiečių tautos garbę ir laisvę.“



1. Kokiam ir kur vykusiam istorijos įvykiui skirti nagrinėti A ir F šaltiniai? Su kuria istorine asmenybe ir politine partija jie susiję?
2. Apie kokią karą ir kokią 1918 m. išdavystę kalba A autorius? Paaiškink, ką jis ragina „susigrąžinti“.
3. Kaip šaltiniuose minimai partijai pavyko įsitvirtinti valdžioje? Remkis žiniomis, B, C ir įvardyk priežastis, lėmusias jos pergalę.
4. Palygink šaltiniuose minimos partijos ir Italijos fašistų bei

### B Iš istoriko N. Davieso veikalų

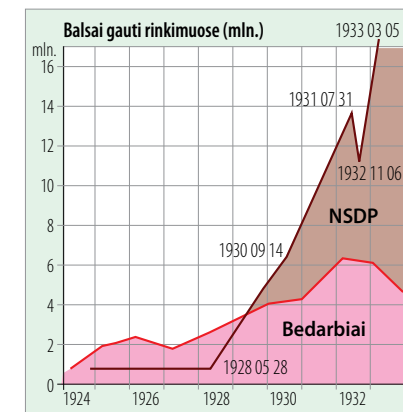
Hitlerio ir jo nacistų partijos iškilimas Vokietijoje buvo neabejotinai susijęs su didžiąja depresija, tačiau tas ryšys nėra paprastas. Nacistai nežygiavo į Berlyną bedarbių armijos priešakyje, valdžios jiems nereikėjo užgrobti. Hitleriui neteko versti nusilpusios vyriausybės kaip bolševikams ar grasinti valstybės vadovui, kaip pasielgė Mussolini. Hitleris atėjo į valdžią dėl Vokietijoje vykstančių demokratijos procesų, pakviestas teisėtos valdžios. Visai nesvarbu, kad jis ir jo galvažudžiai širdies gilumoje buvo toli gražu ne demokratai ir ne konstitucinių priemonių šalininkai.



„Darbas ir duona“ renkantis sąrašą nr. 1. 1932 m. propagandinis plakatas.



Nacistų partijos įtakos augimas ir nedarbas.



5. Dėl ko E skelbiamas šūkis buvo svarbus rinkėjams? Nurodyk priemones, kurių partija ėmėsi šiam šūkiui įgyvendinti.
6. Išnagrinėk F. Kokių išvadų iš diagramos duomenų apie politinių ir ekonominių reiškinų sąsajas gali padaryti?
7. Paaiškink, kas vaizduojama D karikatūroje. Ką autorius ja norėjo pasakyti?
8. Kokių padarinių šalies gyventojams ir pasauliui turėjo šaltiniuose minimos asmenybės ir partijos iškilimas?